

دیا سپورای پارسی های هند و سیاست خارجی ج. ۱. ایران

مؤلف

محمد حسن شیخ الاسلامی

عضو هیات علمی دانشکده روابط بین الملل

محمد تقی امراللهی

مؤسسه فرهنگی مطالعات و تحقیقات

بین المللی ابرار معاصر تهران

۱۴۰۰

سرشناسه	: شیخ الاسلامی، محمدحسن، ۱۳۴۹ -
عنوان و نام پدیدآور	: دیاسپورای پارسی‌های هند و سیاست خارجی ج.ا.ایران / مولف محمدحسن شیخ الاسلامی، محمدتقی امراللهی؛ نظارت و اجرا: مؤسسه فرهنگی مطالعات و تحقیقات بین‌المللی ابرار معاصر تهران - معاونت پژوهشی.
مشخصات نشر	: تهران: ابرار معاصر تهران، ۱۴۰۰.
مشخصات ظاهری	: ۲۸۵ ص.
فروست	: انتشارات مؤسسه فرهنگی مطالعات و تحقیقات بین‌المللی ابرار معاصر تهران؛ ۵۳۶.
وضعیت فهرست نویسی	: فیبا
یادداشت	: کتابنامه: ص. ۲۳۷-۲۶۴؛ همچنین به صورت زیرنویس.
موضوع	: ایرانیان -- هند
موضوع	: Iranians -- India
موضوع	: مهاجران -- هند
موضوع	: Immigrants -- India
موضوع	: هند -- روابط خارجی -- ایران
موضوع	: India -- Foreign relations -- Iran
موضوع	: ایران -- روابط خارجی -- هند
موضوع	: Iran -- Foreign relations -- India
شناسه افزوده	: امراللهی، محمدتقی، ۱۳۶۴ -
شناسه افزوده	: مؤسسه فرهنگی مطالعات و تحقیقات بین‌المللی ابرار معاصر تهران، معاونت پژوهشی
شناسه افزوده	: International Studies & Research Institute Abrar Moaser Tehran. Research Department DSR۶۵
رده بندی کنگره	: ۸۵۵/۰۰۷۲
رده بندی دیویی	: ۸۵۵/۰۰۷۲
شماره کاتالانسی ملی	: ۸۵۵/۰۰۷۲

انتشارات مؤسسه فرهنگی مطالعات و تحقیقات بین‌المللی ابرار معاصر تهران؛ ۵۳۶

تهران: صندوق پستی ۳۸۴۹ - ۱۵۸۷۵، تلفن: ۷ - ۸۸۷۵۶۲۰۳، فاکس: ۸۸۵۰۰۲۵۰

نشانی اینترنت: www.tisri.org پست الکترونیک: info@tisri.org

دیاسپورای پارسی‌های هند و سیاست خارجی ج. ا. ایران

نظارت و اجرا: مؤسسه فرهنگی مطالعات و تحقیقات بین‌المللی ابرار معاصر تهران - معاونت

پژوهشی

مؤلفان: مهدی شیخ‌الاسلامی - محمدتقی امراللهی

صفحه‌آرا: منصوره سعادت

چاپ نخست: شهریورماه ۱۴۰۰

شابک: ۹۷۸-۹۶۴-۸۶۸۰-۲۵

شمارگان: ۱۰۰ نسخه

قیمت: ۹۰.۰۰۰ تومان

همه حقوق محفوظ است.

فهرست مطالب

۷	مقدمه
۲۳	فصل اول: چارچوب مفهومی: دیاسپورا؛ الگوها و نظریه‌ها
۷۵	فصل دوم: دیاسپورای پارسی‌ها در هند
۱۳۱	فصل سوم: مفاسد سیاسی، اقتصادی و اجتماعی ایران و هند
۱۶۱	فصل چهارم: ایران و دیاسپورای پارسی: فرصت‌ها و چالش‌ها
۲۳۷	نتیجه‌گیری
۲۴۵	فهرست منابع
۲۶۳	ضمیمه ۱
۲۶۷	ضمیمه ۲

مقدمه

همزمان با گسترده شدن دامنه ایده‌هایی چون جهانی‌شدن^۱، جهان‌وطن‌گرایی^۲ و جهان‌محلی‌شدن^۳، تحولات جدیدی در عرصه بین‌الملل در حال رخ دادن است که یکی از این تحولات اساسی ناظر به اهمیت تصاعدی مفهومی به نام «مهاجرت» است. مهاجرت اگرچه موضوع جدیدی برای بشر نیست و از آغاز زندگی جمعی یکی از اعمال طبیعی آدمی حرکت از سرزمین بومی خود به سوی سرزمین‌های دیگر به طور مقطعی یا دائم و در جست‌وجوی موقعیت بهتری برای زندگی بوده، در دهه‌های اخیر، این مفهوم با ایجاد تصویری جدید و متفاوت با اهداف اصلی گذشته، بار دیگر در علوم اجتماعی و به‌ویژه در حوزه روابط بین‌الملل پدیدار شده است.

روند فزاینده جابه‌جایی جمعیت به‌ویژه از کشورهای در حال توسعه و کمتر توسعه‌یافته به سوی کشورهای توسعه‌یافته که بر اثر عوامل طبیعی و انسانی متفاوتی، از تغییرات آب‌وهوایی، سیل، زلزله، و رانش زمین گرفته تا جنگ داخلی، تروریسم و بنیادگرایی، بی‌خانمانی، کمبود منابع، بی‌توجهی به نخبگان، و درصد بالای بیکاری موجب شده است که نگاه جدیدی ناظر به چگونگی تأثیر مهاجرت بر روابط میان دولت‌ها و ملت‌ها با یکدیگر و حتی در گستره نظام جهانی به‌منظور توسعه آن شکل

-
1. Globalization
 2. Cosmopolitanism
 3. Glocalization

بگیرد. برنامه‌های ویژه سازمان‌های بین‌المللی و در رأس آن‌ها سازمان ملل متحد درخصوص مهاجران، آوارگان، پناهندگان، پناهجویان و بی‌خانمانان که از طریق کارگزاری‌های تخصصی صورت می‌پذیرد، نشان از شناسایی این روند جدید بین‌المللی و حساسیت روی آن دارد.

زمانی که نوبت به اتخاذ یک دید راهبردی برای استفاده کلان، بهینه، حداکثری و دوجانبه از پتانسیل مهاجرانی می‌رسد که علقه‌ها به سرزمین مادری را حفظ کرده‌اند و درعین حال، در برابر محل اقامت هم متعهدند بحث «دیاسپورا»^۱ یا جوامع دور از وطن مطرح می‌شود. اگرچه ادبیات دیاسپورا همچنان درحال تکمیل است، به سرعت درحال گسترش حوزه اثرگذاری و به‌کار گرفته شدن در امور اجرایی و عملیاتی در میان کشورهاست.

در چهارچوب دیپلماسی‌ای که به‌عنوان ابزار اجرایی کردن مسالمت‌آمیز سیاست خارجی هر کشوری توضیح داده می‌شود، دیاسپورا به‌عنوان یکی از ابزارهای جدی دیپلماسی فرهنگی و دیپلماسی عمومی اهمیت شایان توجهی می‌یابد که متأثر از نقش روزافزون جماعات ساکن در کشور مقصد و کنشگری‌های محتمل این قبیل گروه‌ها در جهت خواست گروه خود، کشور مبدأ یا کشور مقصد تحزک‌آفرین و جریان‌ساز هستند. دیاسپورا واجد ابعاد سیاسی همچون لابی‌گری و اجماع‌سازی، ابعاد اجتماعی همچون گردشگری و شناسایی ظرفیت‌های ملی به جامعه بین‌الملل، ابعاد فرهنگی همچون شناسایی میراث مشترک تمدنی و اقناع‌سازی در سطح افکار عمومی، ابعاد اقتصادی مانند جذب سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی و ارسال حواله‌های مالی به سرزمین مادری و امنیتی مانند تهیه مایحتاج فوری و ضروری در بزنگاه‌های تاریخی

یا نفوذ در ارکان حاکمیتی است.

ایران کشوری با تمدن چند هزار ساله، که میراث بزرگ تمدنی ایرانی-اسلامی خویش را در عصر دولت مدرن با خود همراه دارد، طی قرن‌ها و در بستر فرازونشیب‌های تاریخی و اجتماعی پر شمار مهاجرت‌های گسترده‌ای را شاهد بوده است که چه به مقصد این کشور و چه از مبدأ آن صورت پذیرفته است. یکی از مهم‌ترین این مهاجرت‌ها از مبدأ ایران و طی چند مقطع، مهاجرت تاریخی زرتشتیان ایران به کشور هندوستان و سکنا گزیدن این جمعیت دینی در آن کشور است که بعدها به پارسی‌ها شهرت یافتند.

زرتشتی‌گری که دین اکثریت مردم و دین رسمی ایران در دوران پیش از اسلام بود، همزمان با ورود اسلام و به افول نهاد و عده زیادی از مردم ایران به اسلام گرویدند. این باعث شد که برخی از زرتشتیان که با ورود اسلام دین اجدادی خود را در خطر می‌دیدند و در برخی موارد به سبب زرتشتی بودن آزار و اذیت می‌شدند، برای مهاجرت به سرزمین‌های دیگر تلاش کنند. با توجه به گزارش‌های تاریخی، بی‌تردید مهم‌ترین این مقاصد سرزمین هندوستان بود. این مهاجرت سرآغاز حضور قومی ایرانی در سرزمین هند بود که با تکیه بر هویت مشترک خود و حفظ علقه‌های سرزمین مبدأ پس از قرن‌ها همچنان متمایز به لحاظ رفتاری و سنتی و در عین حال، مؤثر در امور اقتصادی، سیاسی، اجتماعی، علمی، و ورزشی کشور هند بوده است.

پارسی‌های هند البته نه فقط در پایان دوره ساسانیان و سال‌های ابتدایی تصرف ایران به دست اعراب، بلکه در طول سده‌های متمادی نیز به اشکال انفرادی یا دسته‌جمعی به شبه‌قاره هند مهاجرت کرده‌اند. یک دسته بزرگ این زرتشتیان که پس از حمله مغولان و به‌ویژه در دوران قاجار و شکوفایی اقتصادی همکیشان خود در بمبئی و کراچی به شبه‌قاره هند مهاجرت کردند به علت وجود پسوند ایرانی در نام‌هایشان

ایرانی‌ها^۱ نام گرفتند.^۲

جامعه دینی پارسی‌ها همچون کل جامعه هند اما به‌طور اخص، به شکل ویژه‌ای متأثر از تمدن و فرهنگ ایرانی بوده‌اند، تاجایی که می‌توان گفت تأثیر تمدن ایران و زبان فارسی در جهان‌بینی این گروه منحصر به فرد است. ویژگی مسالمت‌جویی پارسی‌ها که از ابتدای جایگیری آنان در خاک هند مایه اعتماد اکثریت جامعه متکثر هند بوده است، امتیاز دیگری برای این گروه شناخته می‌شود که فرصت رشد و نمو آنان را در عالی‌ترین سطوح داخلی و خارجی کشور هند فراهم آورده است. پارسی‌ها اگرچه اقلیت به‌شمار می‌روند، در تحولات و مناسبات کشور هند نقش‌آفرینی غیرقابل اغماضی داشته‌اند و می‌توانند در تحکیم و تعمیق روابط دو کشور ایران و هند مؤثر واقع شوند.

ایران به‌عنوان کشوری در حال توسعه و به‌دنبال شرکای قابل اعتماد در منطقه خود می‌تواند از ظرفیت موجود در پارسی‌ها به‌عنوان ابزاری روزآمد برای گسترش روابط اقتصادی با هند استفاده کند. پارسی‌ها در بمبئی به‌عنوان قلب تپنده اقتصاد هند حضوری متمرکز، فعال و پویا داشته و دارند و صاحب کارخانجات مهمی در ساختار اقتصادی هند هستند. یکی از این غول‌های اقتصادی گروه هلدینگ «تاتا» است که با دربرگرفتن صنایع مادری چون فولاد و ماشین‌سازی دهه‌هاست که از مهم‌ترین قطب‌های اقتصادی هند به‌شمار می‌رود.

علاوه بر گسترش روابط اقتصادی، با توجه به پس‌زمینه موجود ارتباطات فرهنگی - اجتماعی بسیار حائز اهمیت و دروازه‌ای به‌سوی اعتماد متقابل خواهد بود که می‌تواند حتی در حوزه‌های سیاسی، گردشگری و انتقال علم و تکنولوژی مؤثر واقع شود و به ایران

1. Iranis

۲. این دسته به علت مهاجرت اخیر اشتراکات بیشتری با زرتشتیان ایرانی از جمله در تکلم به زبان فارسی دری دارند.

برای فاصله گرفتن از اقتصاد نفتی کمک نماید. در عین حال، هم‌کنشی بیشتر دو طرف با بهره‌گرفتن از ظرفیت تاریخی-تمدنی، تکیه بر حق جویی و انسان‌دوستی و آرمان‌های مشترک انسانی و ایمانی به تقویت وجهه ایران در عرصه بین‌الملل کمک می‌کند.

به علاوه، مهاجرت‌های ثانویه پارسی‌ها و حضور آنان در کشورهای توسعه‌یافته، امکان ارتباطات و تعاملات جدید ایران با کشورهای مذکور را در ابعاد سیاسی و اقتصادی بدیعی فراهم می‌آورد. این کارکرد با توجه به روحیه لابی‌گری پارسی‌ها و آشنایی آنان با ظرفیت‌های اقتصادی محیط در قامت مشاوران خوش‌فکر سابقه طولانی دارد. به نظر می‌رسد با توجه به همین سابقه تاریخی حضور در کشورهای انگلوساکسون و به‌ویژه بریتانیا تحصیل‌کردگان و نخبگان سیاسی و رسانه‌ای این جامعه قادر باشند در مسیر تسهیل تنش‌زدایی، گفت‌وگو، و تعامل با انگلستان و آمریکا نقش مفیدی داشته باشند که این تحول بزرگی در تعامل ایران با غرب خواهد بود.

از این گذشته، روابط نزدیک دولت با یک اقلیت ریشه‌دار، قدرتمند و دارای وجهه متمایز بین‌المللی غیرسیاسی می‌تواند در شرایط تهدیدآمیز محتمل دنیای کنونی که با منازعات نظامی و جنگ‌گره خورده است مانعی باشد بر سر پیشامد این حوادث و در تأمین امنیت پایدار جامعه کنونی ایران موفقیت‌آمیز باشد. البته همه این موارد به شرط آن می‌تواند کارکرد سازنده داشته باشد که محافظت کافی امنیتی، حفاظتی و اطلاعاتی صورت پذیرد تا این رابطه با نفوذ بیگانگان و سرویس‌های جاسوسی همراه نشده، به عکس خود مبدل نگردد.

هدف نوشتار حاضر شناخت ظرفیت‌های دیاسپورا در عصر معاصر، شناخت ظرفیت‌های دیاسپورای پارسی‌های هند، شناسایی علل بهره‌نگرفتن از این ظرفیت‌ها و درنهایت، چگونگی استفاده از این ظرفیت‌ها و برطرف کردن موانع موجود است.